

SVATEBNÍ KOŠILE

SVATEBNÍ KOŠILE

„Maria, panno přemocná,
ach budiž ty mi pomocna:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať –
aneb život můj náhle zkrat’ –
u něho život jarý květ –
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti,
buď pomocnicí v žalosti!“

Pohnul se obraz na stěně –

Jan Konůpek

Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil,
a venku ticho – ani ruch:
zmizel dav, i zlý její druh. –

Ráno, když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každické mohyle
útržek z nové košile. –

K. J. Erben své Svatební košile sepsal roku 1842 poté, co byl v rodném Miletíně přítelem Vítchem upozorněn na jejich příběh. Již roku 1843 vyšly ve své první verzi časopisecky. Erben přitom kromě lokálních podání pověstí a evropských i českých modelů populárního žánru balady ve Svatebních košilích reagoval také na soudobý ideál národní literatury. Literatura měla být více než jen vnější nápodobou lidové poezie vedenou staršími uměleckými konvencemi. Měla vycházet ze studia předmětu a pronikat k podstatám lidového života. Přirozená mravnost a společenskost se v představách literátů pojily s národním duchem. Literatura se měla tohoto ducha osobitě chápat a v rámci programu formulovaného již Josefem Jungmannem a dalšími lid dále zušlechťovat. Proti pokleslému evropskému romantickému subjektivismu stavěla souběžný společenský směr slovanský. Ve vztahu k předchůdcům tak Svatební košile upoutají propracovaným jazykovým výrazem, který je inspirován přirozeností lidové balady, zasazením do českého prostředí. Vyznačují se mistrným stupňováním kontrastů a napětí, do nějž pronikají romantické postupy (mj. hrůzný pohřební zpěv žab jako v Máchově Máji), ale i jemným vážením otázky provinění a trestu.

Jan Zrzavý

Pověst česká (již tuto položil jsem věrně, podržev místem i vlastní slova její, tak jakž jsem ji byl za dětství slyšával a myslí svojí pojal, a jakož mi ji přednedávnm p. Adam Vítch v Miletíně [...] opět na paměť přivedl) liší se od jiných [...] i směrem [...]; neboť co ostatní všecky [...] panně pro přílišnou lásku její zahynouti dávají, vychází panna česká vítězně, ačkoli způsobem neméně nadpřirozeným, avšak vždy přece na smýšlení národu se zakládajícím, z nebezpečnosti mnohem patrnějšího. A tak zjevuje se zdravý, silný duch národa i v pověrách a prostých pověstech. Zvláštnost tato pověsti české byla i příčinou, že jsem si umínil ji veršem u veřejnosti podati [...]. Přitom však třeba podotknouti, že pověst tato, jakož i mnohé jiné, druhy písní národní bývala.

K. J. Erben: Svatební košile, Věmec, 1843

Balady Erbenovy [vynikají] nad mnohé z nejvýtečnějších cizích, v nichžto vládne slepé fatum, drtící člověka i bez viny jeho. Proč hyne dítě ve slavné baladě Goethově Der Erlkönig, an se ani otec ani dítě neprovinili? Balady Erbenovy se zakládají na vůli člověka, vinou svou činí se člověk otrokem mocí černých; ale i když se již provinilec octnul v drápech jejich, bývá probuzenou lítostí z nich vysvobozen. Tak potrestána v Pokladě lakotná matka [...], tak i v Svatební košili, tak i v ostatních jest všude vina pramenem trestu. Klademe pak na tuto shodu básnictví se základy mravnosti lidské váhu velikou, an básník nám jest a zůstává věštce, jenž má sice předně bavit, ale i povznášeti z kalu všedního – úkol, jemuž sice za našich dnů ne všude jsou věrni, jemuž však s největšími básníky všech věkův pěvec Kytice věren zůstává.

Václav Zelený: Karel Jaromír Erben, Almanach Máj, 1858

Jak Čelakovský, tak i Erben založil kořeny své v básnictví národním; oba čerpali z toho nezkaleného zdroje národního, oba ponořili se do hlubin prstonárodního básnictví, aby vytěžili odstíny pravé perly básnické, oba jsou mistři jazyka. Erbena ovšem předčí Čelakovský svou mnohostranností, avšak právě proto vyniká Erben v jednom druhu básnictví – v baladě –, jemuž veškerou sílu svou byl věnoval [...]. Jest to druh a výstřelek poezie romantické, kteráž všude vidí člověka nevolného, závislého od cizích, neznámých mocností, kteráž s katolicismem v úzké, nerozpojitelné vešla přátelství, ano kteráž zase naopak katolicismu se jala připravovati triumfy a vítězství. V protestantském Německu záhy však vyzradila tato romantika svou povahu, a poněvadž se vidělo, že to vlastně jest jezuitismus, spiklý proti veškeré náboženské a politické svobodě, jenž na mládež sladkými zvuky romantiky působí, z té příčiny odvrátilo se každé ještě zdravotní silou překypující srdce od romantických ukolíbavek schleglů a wernerů.

Jan Erazim Sojka: Naši mužové, 1862

Lidové téma setkání zoufalé dívky s obživlým mrtvým snoubencem prochází celou středoevropskou baladiku 19. století. Jeho modelem se stala skladba německého básníka Gottfrieda Augusta Bürgera Lenora (1773), do češtiny přeložená Josefem Jungmannem a po něm dalšími. Téma už před Erbenem zpracovali např. ruský básník Vasilij Žukovskij v Ludmile (1811) a Světlaně (1808–1812), polský romantik Adam Mickiewicz v baladě Útěk (1830–1831).

Alén Diviš

I běží matka k děvčeti:
„Kéž pánbůh smiluje se!
Mé milé dítě, co je ti?
A od země ji vznese.
Co pryč je, matko, to je tam!
Pryč se světa, jeť lest a klam!
Bůh nezná smilování,
ach, auve mého lkání!“

Gottfried August Bürger: Lenora (překlad Josef Jungmann)

Hle už dívka samotna
Před zrcadlem sedí,
S bázní přes talíře dva
Do zrcadla hledí.
V zrcadle je čirá tma,
Kolem mrtvé ticho;
Svíčka jedva třepetá,
Snad že věští licho...
Bázní nemůž oddechnout,
Zpět se bojí pohlednout,
Děsí se zlé moci...

Vasilij Andrejevič Žukovskij: Ludmila (překlad Josef Kolář)

